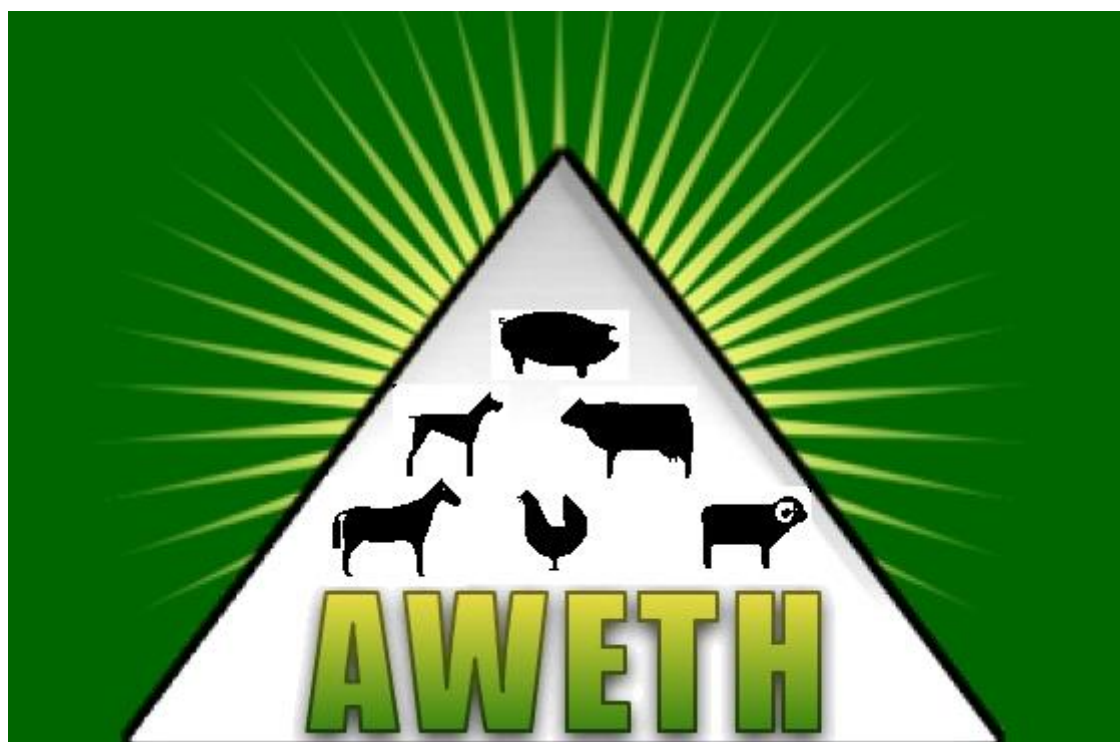


Animal welfare, etológia és tartástechnológia



Animal welfare, ethology and housing systems

Volume 17

Issue 2

Gödöllő
2021

ÁTTEKINTÉS A MAGYAR LÚDTENYÉSZTÉS MÚLTJÁRÓL

Kozák János

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Szent István Campus, Állattenyésztési
Tudományok Intézet, H-2100 Gödöllő, Páter Károly u. 1.
kozak.janos@uni-mate.hu

Received – Érkezett: 23. 10. 2021.
Accepted – Elfogadva: 20.12.2021.

Összefoglalás

A dolgozat vázlatos áttekintést ad a Magyarország területén kialakult lúdtartásról, lúdtenyésztésről. A magyarság történetében már a kezdetektől a lúd a magyar települések nélkülözhetetlen háziállata lett. Az extenzív mezőgazdasági termelés kedvező feltételeket nyújtott a lúdtartáshoz. Azonban a mezőgazdaság átalakulásával és a háborús pusztítások miatt, majd a szocialista nagyüzemi gazdálkodás következtében a lúdállomány fokozatosan zsugorodott. A termelést ösztönző intézkedések eredményeként az 1960-as évektől a vágólúd-termelés növekedésnek indult. A vágólúd termékpaletta bővült, így a hízott lúd mellett megjelentek a hústípusú vágóludak: a pecsenyeliba, a hús- és zabosliba is. A fajtahasználat is átalakult, hús- és májhasznosítású genotípusok terjedtek el. Már évtizedek óta a világ három legnagyobb libahústermelő országának egyike, a globális libamájtermelésének vezető országa, valamint a libatolltermelő és -forgalmazó országok sorrendjében Kína után a második Magyarország lett az 1970-es évek végén.

A magyarországi lúdtartás és -termékellátás már a 19. századtól kezdődően egyre szélesedő állatjóléti szabályozások, törvényi előírások mellett történik.

Kulcsszavak: lúd, vágólúd, libamáj, toll és pehely

Outlining the past of the Hungarian goose breeding

Abstract

This paper outlines briefly the goose keeping and goose breeding having been formed in the area of Hungary. In the history of Hungarians the goose has become an essential domestic animal of the Hungarian settlements already from the beginning. The extensive agricultural production has offered favourable conditions for goose keeping. As a consequence of the transformation of the agriculture, ravages of war, than the socialist large-scale farming the goose stock has gradually diminished however. As a result of production incentives the slaughter goose production started to increase as of the 1960s years. The product range of slaughter products has enlarged beside the fattened goose with meat-type goose, broiler goose, heavy meat and oat reared goose. The breed assortment has been transformed: meat- and liver type genotypes have spread. Hungary has become one of the three biggest goose meat production, the leading country of foie gras production as well as second in the rank of goose feather producing and distributor countries after China in the end 1970s. The Hungarian goose keeping and manufacturing of goose products have been implemented according to the animal welfare regulations, and legal rules from the beginning of the 19th century.

Keywords: goose, slaughter goose, foie gras, feather and down

Bevezetés

Globális szinten a lúd szerepe más baromfifajokhoz képest csekély. Hazánk baromfitartásában azonban a lúdnak már évszázadok óta nagy jelentősége van. A természeti környezet, a tradíció, a szakismeret kedvező lehetőségeket nyújt a lúdtartáshoz. Sokirányú termék-előállítás (hús, máj, libazsír, toll és pehely) és a ludak egyéb célú hasznosítása (ökológiai, gyom- és rovarszabályozás, hobbi- és őrzőállat, díszszárnyas) szintén a lúdtartás széles körű elterjedtségét segíti.

Anyag és módszer

A dolgozat a lúdenyésztés magyarországi történetének vázlatos áttekintéséhez főként szakirodalmi forrásokat használ. A lúdállomány fajtaszerkezetében, a hasznosítási irányokban végbement változások bemutatásához a Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal (MgSZH) Kisállattenyésztési Osztály, valamint a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatal (NÉBIH) Állattenyésztési Igazgatóság Tenyésztés Hatósági Osztály adatbázisát és a Földművelésügyi Minisztérium (FM) fajtaelismerési határozatát használja. A tolltermelési adatokat pedig a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) kiadványaiból meríti. Az állatjóléttel kapcsolatos szabályozások forrásait a hazai országos szabványok, rendeletek és törvények, valamint az európai uniós szabályok, továbbá a Baromfi Termék Tanács kódexe, az Európai Hízott Májzsövetség (Euro Foie Gras) kartája adja.

A lúdtartásban végbement változásokat a honfoglalás körüli időktől a 21. század elejéig körvonalazva mutatja be.

Lúdtartás és lúdarutermelés

A magyar lúdtartási kultúra

Magyarország területén lúdtartás már a római uralom időszakban is folyt. A rómaiaknál a lúdnak nagy kultusza, a lúdtartásnak hagyománya volt, ezért Pannóniába (a mai Magyarország területére) a rómaiak a ludat is magukkal hozták (*Laca*, 1962). A honfoglaló magyarok azonban már az etelközi őshazában ismerték a ludat, és elhozták az újhazába is (*Hankó*, 1943), de kétségtelen az is, hogy lúd hazánk területén őslakónak tekinthető (*Hankó*, 1940). A Kárpát-medencében a honfoglalás előtt is folyt baromfitartás (*Matolcsi*, 1982). A baromfiak között a kacsá- és lúdtartás a betelepülő honfoglalók és az itt élt lakosok körében is ismert volt (*Veres és Dunka*, 2003). Így a ház körül ludakat is tartottak a 11–12. században (*Matolcsi*, 1982), és utánuk egyházi tizedet kellett beadni, majd a 13. századtól az is előírás lett, hogy azok fehér színűek legyenek (*Matolcsi*, 1975).

A magyar települések és a későbbi vidéki, tanyasi házak nélkülözhetetlen háziállatává vált a baromfiak között a lúd is, és a lúdtartás fontos szerepet kapott (*Hankó*, 1943). Az ország vizenyős területei, nagy kiterjedésű legelői (*Mártha*, 1978), a szétaprózott kisüzemi birtokviszonyok, az extenzív mezőgazdasági termelés kedvező volt a lúdtartáshoz (*Szép*, 1971). A libalegelők hasznosítása nagyrészt fedezte a ludak takarmányát, s megteremtette a ház körüli lúdtartás jövedelmezőségét (*Mártha*, 1978).

Magyarországon az 1884. évi állatszámoláskor a szántófölddel rendelkező gazdaságokban a baromfiállomány 17%-át a ludak tették ki (*Mártha*, 1968). A kapitalista gazdálkodás során, a racionális gazdálkodás előtérbe kerülésével (*Erdei és mtsai*, 1966) a lúdenyésztés háttérbe szorult

(Mártha, 1981). Az állomány a háborús pusztítások következtében tovább csökkent (Szlamenicky, 1963; Mártha, 1978). A háború utáni években a ludak aránya 10% alá esett és fokozatosan csökkent, az 1960-as évektől mintegy 2% alá zsugorodott a baromfiállományon belül (Kozák, 1987).

A lúdtenyésztéshez fűződő gazdasági érdekek miatt a lúdállomány hanyatlásának megakadályozását és fejlesztését az 1950-es évektől párt- és kormányhatározatok sora a nagyüzemi tenyésztés támogatásával kívánta elérni (Mártha, 1960), hogy az onnan kikerülő szaporítóanyagokkal javítsák a lúdállományt és számszerűen is gyarapítsák (Váczai, 1954). Kezdetben – kormányzati szervek segítségével – az állami gazdaságokban, majd a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben létesítettek lúdtartó telepeket (Mártha, 1960). Ennek eredményeként 1954-re a felnőtt állomány 5,6%-a már nagyüzemekben termelt (KSH, 1965), de tartásuk továbbra is kisüzemi jellegű maradt (Kozák, 1987).

A szocialista nagyüzemi lúdtenyésztés a kezdeti megtorpanás után, az 1960-as évektől dinamikusabban fejlődött (Kozák, 1987). A nagyüzemi lúdtenyésztés feltételeként megteremtődött a lúdtojások mesterséges keltetése (Magyari, 1971). A lúdtelpek törekedtek a nagyüzemi módszerek kifejlesztésére (Mártha, 1978). Így 1978-ra a felnőtt ludak közel kétharmadát már a nagyüzemekben tartották (Kozák, 1987). A fejlődést jelentősen elősegítette a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen folyó komplex lúdkutatási program eredményeinek gyors elterjesztése, a baromfifeldolgozó vállalatok integrációs tevékenysége, a közgazdasági szabályozók változása, és a tenyésztési központokra szerveződött termelési integrációk. A politikai és gazdasági rendszerváltást követően a lúdállomány döntő része ismét az egyéni gazdaságokban termelt. A rendszerváltás utáni ötödik évben, 1994-ben már a nagyüzemekben az állománynak csak 37%-át tartották (Kozák, 1998). A gazdasági szervezetek lúdállománya azonban az évek során ismét gyarapodott. 2016-ra az összállomány több mint fele nagyüzemekben termelt (Áprily, 2020).

Fajtahasználat

A lúdtenyésztés hosszú időszakon át az ország területén kialakult magyar parlagi lúdra alapozódott (Hankó, 1954), melynek nagy és pástétom készítésére is megfelelő mája volt, ezért azt a külpiacon többre értékelték, mint a többi lúdfajtáét. A legfinomabb minőségű tollat ugyancsak a parlagi lúdról szedték (Mártha, 1978). Ez a fajta 1935-ben az állománynak 98%-át képezte (Szlamenicky, 1977). Ebből tenyésztették ki a 20. század közepére (Mártha, 1978) a májtermelésre és pecsenyelúd-előállítására is alkalmas, 3-4-szeri tollszedésre tetemes mennyiségű, fehér tollat adó magyar nemesített ludat (Hankó, 1954). A 19. század második felétől nemesítési céllal külföldi (pomerániai, emdeni, kínai hattyúlúd), majd az 1960-as években újabb fajták (rajnai, olasz, landeszi) kerültek be Magyarországra (Mártha, 1978). A fajtaváltás hatására a magyar parlagi lúd és a magyar nemesített ludak aránya 1976-ra 13%-ra zsugorodott (Szlamenicky, 1977). A lúdarutermelésben a máj- és húshasznosítási irányok kezdtek szétválni, és ennek megfelelően növekedett a speciális egyhasznú lúdfajták aránya, új magyar nemesítésű máj- valamint hústípusú fajták, hibridek jöttek létre és a külföldi genotípusok elterjedtsége is növekedett, s így a fajtaválaszték 1994-től már 20 fölé emelkedett (Kozák, 1998; Kozák és Szász, 2016).

A 2000-es évek közepétől, 2005 és 2015 között az ország összes húshasznosítású naposliba-keltetésének 79,0%-át öt genotípus, a lippitsch (26,2%), a szentesi fehér lúd, a későbbi elnevezésű golden goose W (23,8%), hortobágyi fehér (14,1%), bábolnai emdeni fehér (9,0%) és a kolos fehér lúd (5,9%) adta. Az összes májhasznosítású naposliba-keltetésnek 72,7%-át ugyancsak öt genotípus, a maxipalm (17,8%), a dunai lúd (magyar 1) (15,9%), gourmaud SI 14 (15,4%), babati szürke landi (13,8%) és az orosházi szürke lúd (9,8%) szolgáltatta (MgSZH, NÉBIH).

A lippitsch lúdhíbrid a németországi Lippitsch-ben közel négy évtizede kinemesített húslúd. Elismerése Magyarországon 1997-ben történt meg (OMMI, 2005; Bogenfürst, 2017). A szentesi fehér lúd Magyarországon nemesített, 1999-ben ideiglenesen elismert (OMMI, 2005) húshíbrid (OMMI, 2004) törzsállományból alakították ki a golden goose W húsludat (Kállay, 2015). A hortobágyi fehér lúd Hortobágyon végzett szelekció eredményeként 1983 óta államilag elismert fajta (Tóth, 2017), gyors tollasodású húslúd (OMMI, 2000). A bábolnai emdeni fehér lúd fajtatizta, Bábolnán nemesített, 2000-ben fajtaelismerést kapott (OMMI, 2005) húslúd (OMMI, 2000). A kolos fehér lúd magyar nemesítésű hibrid, 2000-ben állami fajtaelismerést kapott. A maxipalm francia nemesítésű (OMMI, 2005), nehéz testű, szürke-barna tollazatú májhibrid (OMMI, 2004). A dunai lúd (magyar 1), korábbi elnevezése anabest G Kaposváron kitenyésztett májhibrid. Gourmaud SI 14 májhibrid francia származású, szürke tollazatú lúd (Bogenfürst, 2017). A babati szürke landi lúd, hazai fajtatizta, védett, Gödöllőn nemesített, 1996-tól (FM), államilag elismert lúdfajta (OMMI, 2005). Az orosházi szürke lúd magyar nemesítésű, 1997 óta államilag minősített lúdhíbrid (OMMI, 2000).

Vágólúdtermelés

A lúd már a középkorban kedvenc csemegéje volt az uralkodó rétegnek. Ezért a jobbágyi szolgáltatások és egyházi tizedek lúdtartásra és beszolgáltatásra kötelezték a jobbágyokat (Nagy, 1975). Már a 11. és 12. századtól ludakat kellett ajándékozni az egyháznak (Mártha, 1968). Ezek olykor fiatal ludak, máskor „vén” ludak beszolgáltatását írták elő (Nagy, 1975). Az önellátásra és hűbéri beszolgáltatásokra berendezkedett baromfitartás az 1836. évi jobbágyi kötelezettségek megszüntetése után lendült fel (Szlamenicky, 1963). Így egy évszázaddal később a baromfi élősúlytermelésének egyhatodát a libák adták. A háború utáni évtizedekben az ország libatermelése és a ludak baromfiállományon belüli aránya egyre csökkent (KSH, 1965).

A vágólúdfelvásárlás lassú növekedése csak az 1960-as évektől indult meg. A vágólúdtermelésen belül a hagyományos hizott liba (májra hizlalt liba) mellett az 1960-as évek közepétől megjelent a pecsenyeliba, és az 1970-es években a hús- és zabosliba is (Kozák, 1987). A májliba előállítása többségében a kisgazdaságokban történt, míg a húshasznosításukat a nagyüzemek állították elő (Nagy, 1975). Ekkoriban a lúdtermékek közel háromnegyede exportra került. A libatermékek (máj, füstölt libamell és comb, libaszír, libatoll) világszerte egyre keresettebbek lettek (Mártha, 1973). Európában hosszú időszakon át Magyarország termelte a legtöbb libahúst (Kozák, 2012). A világ három legnagyobb libahústermelő országainak egyike Magyarország (Kozák, 2015).

Libamájtermelés

A magyarországi libamájfogyasztásról csaknem félezer éve vannak írásos források. A libamáj nem csupán főúri eledel volt, de a polgárság egy része is fogyasztotta, és ünnepnapokon a jobb módú parasztnak is, de a szegényparasztnak, munkásnak – a magas ára miatt – egyáltalán nem ették. Az országban híres libamájtömő körzetek alakultak ki, ahol a töméses hizlalás ismerete generációkról-generációra szállt (Mártha, 1978). A kézi lúdtömés mellett az 1910-es évektől tömőtölcsér, majd nemsokára a tömőgépek használata terjedt el (Winkler, 1926). A libatömés szakértelmet, nagy gyakorlatot, kitartó szorgalmat és helyes tömési technológiát igényelt (Mártha, 1978).

A libamáj nem a belföldi fogyasztásban, hanem a külkereskedelemben töltött be fontos szerepet (Mártha, 1978). Az 1900-as évektől az export meghaladta a kétszáz tonnát, s 1938-ra közel ötszáz tonna lett. Magyarország libamáját a világ csaknem minden részére szállított. Az európai libamájpiac központjában, Strasbourgban a magyar libamáját kitűnő minősége miatt

nagyon becsesnek tartották (Mártha, 1960). A második világháború utáni jelentős visszaesést követően az 1970-es évek második felétől a libamájexport erőteljesen fellendült (Mártha, 1978). A libamájtermelés először 1977-ben 628 tonnás májhozamával megelőzte az addig vezető májtermelő országot, Franciaországot, s ezzel a világ legnagyobb májtermelő országa lett (Kozák, 1998). A 2010-es években évi 1600-1800 tonnás libamájtermeléssel Magyarország a világ libamáj-előállításának mintegy háromnegyed részét adta (Kozák, 2011). Ennek döntő része exportra, nagyobb hányada – mint ahogyan az 1920-as évek második felétől kezdődően (Mártha, 1978) – Franciaországba került (Kozák, 2011). A libatömést végző kistermelőket baromfifeldolgozók integrálják (Kállay, 2013), de egyes integrátorok a 2000-es évektől már nagyüzemi tömőházakat is működtetnek (Kállay, 2010; Kállay, 2013).

A világ és a hazai májtermelés az utóbbi években a madárinfluenza és a radikális állatvédők mozgalma miatt visszaesett, Magyarországon ezer tonna alá csökkent 2017-ben (Áprily, 2020).

Libatolltermelés

Magyarországon a régmúlt századokból vannak bizonyítékok a tollas párnák használatáról (Mártha, 1981). Erről az előkelők körében a középkortól vannak dokumentumok, de a parasztságnál – a toll drágasága miatt – ekkor még nem volt elterjedt. A parasztháztartásokban a tollas ágyneműk használatáról a 18. századtól vannak feljegyzések. Ebben a korban a ludakat toll- és pehelyhozamukért tartották előnyösnek, mivel évente kétszer is tollazhatták azokat. Később a tollszedés gyakorisága már háromra, sőt az évesnél idősebb ludaknál esetenként 4-5 alkalommal is megtörténhetett (Mártha, 1968).

A baromfitenyésztés termékei közül a toll volt a legrégebb exportcikk (Mártha, 1968). A két világháború között is a toll maradt a legjobb piaci cikk (Mártha, 1975). Ebben az időszakban évente 3,5-4,5 millió lúdtól és 2,5-3 millió kacsától nyertek tollat (Mártha, 1981). A parlagi lúdból kitenyésztett magyar lúd (Hankó, 1954) további javításával létrejött magyar nemesített lúd tollszíne fehér, tolltermelése jó (Bögge, 1981). Akkoriban Magyarország szállította a világpiacon utolérhetetlen minőségű ágytollat. E kiváló minőség az országban tenyésztett lúdfajtának, a tenyésztési hagyományoknak és a szélsőséges éghajlati adottságoknak együttes hatásaként alakult ki (Mártha, 1975). A magyar tollkivitel 1882-ben 1800 tonnát tett ki, majd kisebb kilengésekkel emelkedve (Mártha, 1968) a II. világháború időszakáig 1934-ben volt a legnagyobb 3541 tonnával. Az export csaknem egésze fosztatlan toll volt (Mártha, 1975). Az 1976-1981 évek átlagában a világ nyerstoll-kereskedelmében részt vevő országok között Kína után a második helyet Magyarország foglalta el. A magyar toll zömét a kiváló minőségű kézi szedésű libatollak tették ki (Ádám és mtsai, 1983). Az 1960-as évek második felétől a kitűnő májtermelő landeszi lúdfajta és a májhasznosítású lúdhibridek elterjedésével (Mártha, 1978) évről-évre növekedett a szürke és foltos tollú lúdállomány (Ádám és mtsai, 1983). A szürke, illetve tarka toll piaci értéke kisebb mint a fehéré (Pálffy, 1980). Magyarország nyerstollexportja 1987-1989-ben meghaladta a négyezer tonnát, csúcsteljesítménye 1991-ben volt 5275 tonnával. 1980 és 1996 között Magyarország 16 országba exportált nyers tollat. Legnagyobb vásárlója Németország, Franciaország, Ausztria, Svájc és Japán (Kozák, 1999).

Élő ludakról általában növendék ludanként az első tollszedéskor 80-90 g (Pálffy, 1980; Bögge, 1981), illetve 80-100 g (Bogenfürst, 1992), a második alkalommal 100-130 g (Pálffy, 1980), illetve 140-150 g (Bogenfürst, 1992), a harmadik tollazáskor 140-170 g (Pálffy, 1980) vagy a harmadik és további alkalmakkor 150-170 g tollat szednek (Bogenfürst, 1992). Vágás után a kopasztott hizott libatestről a testsúly 4,0%-át, peccsenyelibáról 4,6%-át (Ménesi és mtsai, 1965), illetve 7,4%-át, húslibáról 6,0%-át kitevő tollazatot kapnak (Szigeti, 1987).

A szélsőséges állatvédelmi mozgalmak és a tartástechnológiai változások hatására a 20. század utolsó évtizedeitől az élő ludakról történő tollszedés erőteljesen visszaesett (Kozák és Szász, 2016). A libatoll termelése és felvásárlása 2015-re 323 tonnára, 2016-ra 297 tonnára zsugorodott (KSH, 2017).

Lúdtartás állatjóléti szabályozása

A haszonállatok törvényileg szabályozott védelme Magyarországon a 19. század második feléig vezethető vissza. Az állatokkal való rossz bánásmódot az 1876. évi cselédtörvény (K. Nagy, é.n.), az állatkínzást az 1879. évi kihágási törvény (Csorbai, 2004) már büntette. A beteg állatokról való gondoskodást 1896-ban belügyminisztériumi rendelet tette kötelezővé (K. Nagy, é.n.). A vágóhídi kegyetlenségek ellen 1890-ben a 1890/37.48 FM rendeletet, az állatszállítás állatvédelmi ellenőrzésére 1892-ben a Földművelésügyi Minisztérium 1892/31.060 FM rendeletet adott ki (Csintalan és mtsai, 2013). Ez utóbbi rendelet már megtiltotta a libák és más nagyobb szárnyasok összekötött lábbal való szállítását (K. Nagy, é.n.).

A kézzel szedett libatoll minőségi követelményeit tartalmazó első MNOSZ 6892-52 számú magyar tollszabvány azzal, hogy 2%-ban maximalizálta a véres és tokos tollak arányát a kézi szedésű tollazásnál (Tóth-Baranyi, 1957) a ludak védelmét is szolgálta. A szabvány és annak későbbi változata is előírta, hogy a tollszedést csak a tollérés idején lehet végezni (MSZH, 1989; MSZT, 2002). Az Európa Tanács által 1999-ben a ludakra elfogadott ajánlás (Council of Europe, 1999) és az európai uniós állatvédelmi szabályok Magyarországon is érvényesek (Kozák, 2008; 2009). Az Európai Hízott Májszövetség (Euro Foie Gras) alapító tagországai – köztük Magyarország is – 12 pontot tartalmazó állatjóléti kartában foglalták össze a lúdtartás specifikus állatvédelmi követelményeit (Viénot, 2014). A kartát az Euro Foie Gras budapesti ülésén 2013-ban fogadták el (Kozák és Szász, 2016).

Magyarországon az állatvédelem új jogi rendjét az állatvédelmi törvény (1998. évi XXVIII. tv.) szabályozza. A törvény engedélyezi „a házilag vagy engedélyezett technológia szerinti” libatömést, „az érett libatoll házilag vagy engedélyezett technológia szerint végzett” tollszedést [1998. évi XXVIII. tv. 6. § (2)]. E tevékenységeket a szaktárca rendeletileg [32/1999. (III.31.) FVM r.; 178/2009. (XII. 29.) FMV r.; 20/2002. (III. 14.) FVM r.] szabályozza. A hízott libamájat az Országgyűlés 2013-ban hungarikummá nyilvánította (Kozák és Szász, 2016). Az állatok egészségi állapotának megőrzéséről az állategészségügyről szóló törvény (1995. évi XCI. tv.) rendelkezik. Az állatvédelem előírásainak megszegőit a Büntető Törvénykönyv, a BTK-1978. évi IV. tv. (2004. évi X. tv.) és azzal összefüggő jogszabályok alapján büntetik (Csintalan és mtsai, 2013).

A hízottmáj-termelést és az élő ludakról történő tollszedést azonban szélsőséges állatvédő szervezetek – köztük a Négy Mancs, PETA (People for the Ethical Treatment of Animals), a GAIA (Global Action in the Interest of Animals) – állatjóléti okokból támadják. A töméses hizlalást ért támadásoknak azonban nincs tudományos alapjuk. A természetes vedléskor történő toll és pehely fájdalommentes szedését is élettani folyamatok teszik lehetővé (Kozák és Szász, 2016).

A baromfiszektor szakmai szervezete, a Baromfi Termék Tanács Baromfi állatjóléti útmutató és a Víziszárnyas termékek előállításának kódexe című kiadványokban a magyarországi és európai uniós jogszabályok ismertetésével, szakmai ajánlásokkal segíti a termelőket (Angyal és mtsai, é.n. [2010]; Csorbai és mtsai; 2011).

Következtetések

A lúdállomány tartásmódja a társadalmi átalakulások folyamán kisüzemiről nagyüzemi tartásra változott, majd a rendszerváltást követően – átmeneti visszarendeződés után – a társas vállalkozások szerepe lett a meghatározó. Elősegítve ezzel a méretgazdaságosságban rejlő előnyök érvényesülését.

A fajtahasználatban növekedett a korszerű genotípusok száma, majd a végtermék-előállítás igényeinek megfelelően széles körben, nagy választékban az egyhasznú lúdfajták, -hibridek terjedtek el. A sokféle genotípus azonban nehezíti az egyöntetű végtermék-előállítást.

A piaci kihívások mellett az állatjóléti szempontoknak való megfelelés új igényként jelent meg, ami számos jogi szabályozást, szakmai állásfoglalást eredményezett, hozzájárulva a fogyasztók etikai elvárásainak megnyugtatásához, az ágazati termékek iránti bizalom erősítéséhez.

Irodalomjegyzék

- Ádám J., Horváth P., Jancsecz F.-né, Katona L., Kellner J., Major T., Ménesi J., Pór I.-né, Szekér I., Takáts K. (1983): A hazai tollfeldolgozás helyzete és tőkés export irányú fejlesztésének lehetőségei. Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság, H. n., 97
- Angyal Á., Bogenfürst F., Csizmadia L., Csorbai A., Földi P., Kozák J., Kuli B., Molnár Gy., Látits M., Németh Sz., Oláh I., Papp L., Puczmann T., Turcsán L. (é.n.) (2010): Baromfi állatjóléti útmutató. Baromfi Termék Tanács, H. n., 51
- Április Sz. (2020): Az „End the cage age!” európai kezdeményezés magyar lúdágazatra gyakorolt lehetséges hatásai. 43-66.pp. In: Sütő 2.(szerk.): Tanulmányok. Az Európai Unióban a ketreces tartás jövőbeni betiltásának várható következményeiről a magyar állattermék-előállításra. Kaposvári Egyetem Agrár- és Környezettudományi Kar, Kaposvár, 121
- Bogenfürst F. (1992): Lúdtenyésztők kézikönyve. Új Nap Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 267 XVII.
- Bogenfürst F. (2017): Lúdtenyésztők kézikönyve. Forum, Budapest, 340
- Bögre J. (1981): Lúdtenyésztés. 559-625. pp. In: Horn P. (szerk.): Baromfitenyésztők kézikönyve. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 697
- Council of Europe (1999): Standing Committee of European Convention for Protection of Animals Kept for Farming Purposes (T-AP). Recommendation Concerning Domestic Geese (*Anser anser f. domesticus*, *Anser cygnoides f. domesticus*) and their crossbreeds. 1-14.
- Csintalan Cs., Fodor K., Gyertyán I., Ózsvári L., Visnyei L. (2013): Az állatvédelem általános és jogi vonatkozásai. Szent István Egyetem Állatorvos-tudományi Kar, Budapest, 116
- Csorbai A. (2004): A kisüzemi tojástermelés ökonómiai elemzése a Dél-Dunántúli Régióban. Doktori (PhD) értekezés. Kaposvári Egyetem Állattudományi Kar. Kaposvár, 164
- Csorbai A., Földi P., Látits M., Molnár Gy. (2011): Víziszárnyas-termékek előállításának kódexe. Baromfi Termék Tanács, Budapest, 19
- Hankó B. (1940): Ősi magyar háziállataink. Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara, Alföldi Magvető. Új sorozat II-3, Debrecen, 161
- Hankó B. (1943): Magyar háziállataink. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 78
- Hankó B. (1954): A magyar háziállatok története ősidőktől máig. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 130
- Kállay B. (2010): Májliba-előállítás egy korszerű üzemben. Baromfiágazat, 10: 1. 54-56.
- Kállay B. (2013): Megújult víziszárnyas integráció Orosházán. Baromfiágazat, 13: 3. 60-63.

- Kállay B. (2015): Piacvezető vállalkozás Kelet-Magyarországon. *Baromfiágazat*, 15: 3. 45-52.
- K. Nagy S. (é.n.) [1909]: Állatvédők törvénykönyve. Franklin-társulat. Budapest, 98
- Kozák J. (1987): A vertikális kapcsolatok és az érdekeltség fejlesztési lehetőségei a lúd gazdaságban. Kandidátusi értekezés. Agrártudományi Egyetem Agrárgazdaságtani Tanszék, Gödöllő, 208
- Kozák J. (1998): A víziszárnyas szektor szerepe Magyarországon. In: Illés B.Cs., Lehota J. (szerk.): „Vision-2000”, Gödöllői Agrártudományi Egyetem Gadaság- és Társadalomtudományi Kar. Tudományos Közlemények 4. Gödöllő, 221-242.
- Kozák J. (1999): Tolltermelés és forgalmazás. *Baromfiágazat*, 2 (1) 34-37.
- Kozák J. (2008): A hizottmáj-termelés és állatvédelmi vonatkozásai. *Baromfiágazat*, 8 (4) 34-40.
- Kozák J. (2009): A libatolltépés biológiai alapjai és állatjóléti vonatkozásai. *Baromfiágazat*, 9: 2. 50-55.
- Kozák J. (2011): A hizott liba- és kacsamáj termelése, valamint piaci kihívásai. *Gazdálkodás*, 55: 3. 309-316., 333.
- Kozák J. (2012): A világ libahústermelésének és -kereskedelmének alakulása az elmúlt évtizedekben. *Gazdálkodás*, 56: 6. 512-521., 556.
- Kozák J. (2015): A világ hústermelésének, kereskedelmének és fogyasztásának tendenciái. *Gazdálkodás*, 59: 1. 20-34., 91-92.
- Kozák J., Szász S. (2016): Mai irányok a víziszárnyas-tenyésztésben. *Állattenyésztés és Takarmányozás*, 65: 4. 47-73.
- KSH, Központi Statisztikai Hivatal (1965): Mezőgazdasági adattár II. Munkaügy–Gépesítés–Állattenyésztés–Felvásárlás–Egyéb adatok. Statisztikai Kiadó Vállalat, Budapest, 431.
- KSH, Központi Statisztikai Hivatal (2017): Mezőgazdasági Statisztikai Évkönyv, 2016 <http://www.ksh.hu/epolc/2016/mezo2016/html/impressum.html> Letöltés dátuma: 2018. 06. 11.
- Laca B. (1962): Lúdtenyésztés. Budapest, Mezőgazdasági Kiadó, 153
- Magyari A. (1971): A magyarországi lúdtenyésztés néhány tapasztalata. *Baromfiipar*, 18: 11. 503-509.
- Mártha Zs. (1960): Baromfitenyésztésünk helyzete a felszabadulás után. 373-399. In: A Magyar Tudományos Akadémia Agrártudományok Osztályának Közleményei. XVIII. kötet 3-4. szám.
- Mártha Zs. (1968): A baromfitoll a magyar gazdasági életben századunk elejéig. 243-264. In: Matolcsi J. (szerk.): Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1967-1968. Mezőgazdasági Könyvkiadó Vállalat, Budapest, 291
- Mártha Zs. (1973): A magyar baromfigazdaság. Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Budapest, 35
- Mártha Zs. (1975): Baromfitoll az 1920-1944. évek magyar gazdasági életében. 251-280. In: Takáts I. (szerk.): Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1975-1977. MÉM Kutatás és Oktatás Ellátási Központ Szolgáltató Üzeme (Kellás), Budapest, 431
- Mártha Zs. (1978): Libamáj a magyar gazdaságtörténetben. In: Takáts I. (szerk.): Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 1975-1977. MÉM Kutatás és Oktatás Ellátási Központ Szolgáltató Üzeme (Kellás), Budapest, 357-396.
- Mártha Zs. (1981): A baromfitoll hazai gazdaságtörténetéből. *Baromfitenyésztés és Feldolgozás*, 28: 4. 152-157.
- Matolcsi J. (1975): A háziállatok eredete. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 257
- Matolcsi J. (1982): Állattartás őseink korában. Gondolat Könyvkiadó, Budapest, 332
- Ménesi J., Székér J., Takáts K. (1965): Baromfitoll. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 206
- MSZH, Magyar Szabványügyi Hivatal (1989): MSZ 6986-1989 Nyers tépett libatoll. MSZH Kiadói és Tájékoztatási Igazgatósága, Budapest, 1-4.
- MSZT, Magyar Szabványügyi Testület (2002): MSZ 6986-1989:2000 Nyers tépett libatoll. Crude goose feather. Magyar Szabványügyi Testület, Budapest, 1-6.

- Nagy T. (1975): A magyarországi libamájtermelés és értékesítés problémái I. Baromfiipar, 22: 4. 149-161.
- OMMI, Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet (2000): Fajtajegyzék Magyarország gazdasági haszonállatairól. Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet, Budapest, 119
- OMMI, Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet (2004): Fajtajegyzék Magyarország gazdasági haszonállatairól. Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet, Budapest, 130
- OMMI, Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet (2005): Az állattenyésztés évkönyve 2005. Országos Mezőgazdasági Minősítő Intézet, Budapest, 167
- Pálffy D. (1980): Lúdárutertermelés (Pecsenyelúd, húslúd, májliba és libatoll előállítása, feldolgozása). Mezőgazda Kiadó, Budapest, 233
- Szép I. (1971): Nemzetközi lúdsymposium (sic!) a Magyar Tudományos Akadémián. Baromfiipar, 18: 11. 497-502.
- Szigeti M. (1987): Hulladékhasznosítás helyzete a baromfiiparban. Baromfitenyésztés és Feldolgozás, 34: Különszám. 39-45.
- Szlamenicky I. (1963): Baromfitenyésztés a világgazdaságban. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 259
- Szlamenicky I. (1977): Állati termékek a hazai és a világgazdaságban. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 222
- Tóth-Baranyi I. (1957): Baromfiipari ismeretek. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 384
- Tóth P. (2017): Stresszérzékenység ludakban a tolszedés idején és a tojástermelés adaptív változása az évjárat és életkor szerint. Doktori (PhD) értekezés. Gödöllő, Szent István Egyetem Környezettudományi Doktori Iskola. 103
- Váczai J. A. (1954): A lúd- és kacsatenyésztés helyzete és jövő feladatai. Baromfiipar, 1954. november-december. 9-16.
- Veres L., Dunka B. (2003): Fejezetek a magyar állattenyésztés történetéből. Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum Mezőgazdaságtudományi Kar, Mezőgazdasági Kiadó, H.n., 133
- Viénot, E. (2014): Pour une bonne application de la Charte européenne... Filières Avicole, September 2014. N° 778, 68-70.
- Winkler J. (1926): A lúd és kacsá tenyésztése. „Pátria” Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, Budapest, 160
- 20/2002. (III. 14.) FVM r. A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól szóló 32/1999 (III. 31.) FVM rendelet módosításáról. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Értesítő, 53: 8. 954-966.
- 32/1999. (III. 31.) FVM r. A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól. Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Értesítő, 50: 21. 1299-1308.
- 178/2009. (XII. 29.) FVM r. A mezőgazdasági haszonállatok tartásának állatvédelmi szabályairól szóló 32/1999 (III. 31.) FVM rendelet módosításáról. Magyar Közlöny, 194. szám. 47907-47924.
1995. évi XCI. tv. Az állategészségügyről. Magyar Közlöny, 95. szám. 5599-5613.
1998. évi XXVIII. tv.: Az állatok védelméről és kíméletéről. Magyar Közlöny, 28. szám. 2407-2414.
2004. évi X. tv. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és a hozzá kapcsolódó jogszabályok módosításáról. Magyar Közlöny, 35. szám. 3122.